

Diagnostika slovní zásoby

Cílem učitele mateřské školy není zaznamenat celý rozsah slovní zásoby, ale snažit se poznat její úroveň, abychom věděli, kde u dětí navazovat, a abychom poznali děti, které potřebují individuální péči.

Rozsah slovní zásoby poznáváme podle toho, jak dítě dovede pojmenovávat předměty, jevy nebo činnosti, které zná. Využíváme k tomu jak **reálné situace**, např. pojmenovávání částí oděvu, hraček, zařízení třídy, činností spojených např. hygienou, hrami, domácími pracemi apod.), tak vhodně **vybraných reálných obrázků**.

Nejmladší děti: zaměřujeme se na znalost konkrétních podstatných jmen a sloves;

Starší děti: dítě by mělo pojmenovat i **vlastnosti** předmětů a jejich vztahy, a to nejen těch, s kterými je v přímém kontaktu, ale i podle vzpomínek a představ např.:

- jaké vlastnosti má pes (jiné zvíře), kterého má doma;
- vysvětlí, jakou panenku (autíčko, jinou hračku) by sis přál/a k narozeninám aj.

Nejstarší děti: očekáváme znalost synonymních výrazů pro některé běžné pojmy, např.: *děvče – holčička – děvčátko*; znalost slov pro pojmy nadřazené a podřazené a jejich vztah, např.: *květina – růže, tulipán, astra, maceška* apod. Diagnostikování starších dětí je obtížnější, protože dítě většinou nedovede vysvětlit obsah abstraktních a obecných pojmů, i když je uspokojivě chápe, např. *radost, smutek, krásný, všude, tady* apod. Spokojujeme se s tím, **že je správně užívá v kontextu**.

Diagnostické metody

1. Pozorování spontánních promluv

Je to běžná metoda, kterou učitel používá během celého dne. Dobře můžeme pozorovat vyjadřování dětí iniciativních a běžně hovorných. Pokud se některé

z dětí adaptuje na prostředí MŠ déle, je nutné dítě zapojovat do komunikace přímým oslovováním. Můžeme alespoň vyzkoušet, zda slovům rozumějí, a to buď pomocí obrázku (*ukáž mi na obrázku psa*) nebo reálné situace: *přines míč*. Pro různé věkové skupiny můžeme použít k diagnostikování stejné materiály, využíváme je pro sledování úrovně souvislých projevů.

Na počátku rozvíjení slovní zásoby se snažíme sjednotit úroveň celého kolektivu doplněním výrazových prostředků u dětí, které mají z různých příčin nejslabší znalosti. Využíváme k tomu společné činnosti, ale i individuální rozhovory.

Na základě pozorování spontánních promluv získáváme:

- základní poznatky o výslovnosti dětí,
- pohotovost ve vyjadřování,
- formulační schopnosti.

Pouhé pozorování však nemusí stačit, a to ani pro poznání výslovnosti (např. působení rušivých vlivů). Metodu proto doplňujeme:

- a) *individualizovanou prací s kolektivem dětí,*
- b) *individuální diagnostikou.*

Metody diagnostikování volíme vzhledem k věku a individuálním zvláštnostem dětí. Předškolní dítě se učí poznávat jazyk přirozeně – tj. nápodobou promluv jiných lidí.

K prostředkům jazykové výchovy řadíme:

- dostatek vhodných a zajímavých mluvních podnětů,
- kvalitní jazykový vzor,
- kladný citový vztah, který zaujímá partner promluvy k mluvčímu dítěti,
- přiměřené ocenění dítěte.

Všechny tyto aspekty splňuje rozhovor.

2. Rozhovor

Sledujeme:

- a) rozsah slovní zásoby,
- b) způsob pojmenování: spisovný jazyk, nářečí, např. *míč – balón*
- c) užívání „normálního“ nebo „dětského“ výrazu: *spí – hajá; pije – bumbá* aj.,
- d) užívání neutrální nebo zdrobnělé podoby a jak ji tvoří: *kočka – kočička; lampa – lampička – lampička,*
- e) srozumitelnost projevu a celkovou správnou výslovnost: *vrabec – brabec; lžička – žička*, atd.

Rozlišujeme:

a) příležitostný rozhovor (s učitelkou/učitelem)

Navazujeme jej kdykoli a kdekoli: při vycházkách, ranním příchodu do školy nebo při odchodu z ní, při hrách a dalších činnostech. Učitel je může využít i plánovaně, např. zapojí do řeči dítě nesmělé, jindy se zaměří na rozšiřování slovní zásoby, na správnou výslovnost hlásek (slov).

Pozn.: tento typ rozhovoru je obdobný jako rozhovor v rodině, neklade na dítě žádné větší nároky.

b) společný rozhovor

na vybrané téma, např. reálné situace; práce s pomůckou – **obrázkem**.

c) vzájemné rozhovory mezi dětmi

Nejsou sice vedeny kultivovaným jazykem (neuplatňuje se zde jazykový vzor), dítě je však většinou plně zaujato obsahem sdělení a učí se jej vyjádřit co

nejúplněji tak, aby posluchač nejen dobře rozuměl, ale i přijal jeho návrhy nebo názory.

Pozn.: v kolektivu se dobře rozvíjí i vyjadřování dětí, které trpí při promluvách s dospělými častým ostychem.

d) připravený rozhovor

Rozhovory si vyučující připravuje předem. Připravuje si vhodné otázky a promýšlí možné odpovědi dětí. Musí si promyslet, na kterou složku ve vyjadřování se zaměří a kterému dítěti bude věnovat pozornost (dítě si např. může s učitelkou prohlížet obrázky a povídat si o nich). **Dítě nesmí mít pocit, že je zkoušeno.** Vyučující si proto své poznatky zapisuje různými značkami (např. na okraj obrázku) a pak si je přepíše do záznamu, který si o dítěti vede.

3. Didaktická hra

Vedle rozhovoru je to nejběžnější způsob diagnostikování, protože hra rozvíjí:

a) fonemický sluch, výslovnost hlásek, b) rozšiřuje slovní zásobu, c) učí vytvářet souvislé projevy na určité téma.

Hry musejí být pro děti zajímavé, neměly by být statické a měly by dětem umožnit jejich seberealizaci. Velmi důležitá je motivace. Např. chceme-li děti naučit popis, motivujeme hru hádankou, při níž hledáme řešení podle opisu věcí; chceme-li procvičovat výslovnost č, budeme si např. hrát na vrabčáky a jejich volání *čim čim* doplníme i pohybem.

3.1 Napodobivé hry

Jsou to jednoduché hry, jejichž pomocí nacvičujeme výslovnost. Např. se skupinou dětí si hrajeme na nápodobu přírodních zvuků, zejména hlasů a pohybů zvířat (*vrabec frrr, had ssss, ...*). Známa je také hra **Ptáčku, jak zpíváš?**

3.2 Hry s pravidly

Při volbě hry a vysvětlení se přizpůsobujeme věku dětí a jejich celkové vyspělosti. Musíme pamatovat na to, že hru budou hrát i děti méně obratné (pamatujeme na ně jednoduššími úkoly, vyzýváme je dotazy apod.).

Např. děti poznávají svůj obrázek podle popisu učitele, později podle popisu některého dítěte. Musíme hru zkoušet několikrát, nesmíme se vzdávat, když vše nejde hned dobře.

3.3 Recitace

Patří sem nácvik různých básniček, říkanek provázených pohybem, hádanky, a to lidové i umělé. Pouštíme dětem různé ukázky na DVD, ukázky vysílání v TV apod. Nácvik písniček.

3.4 Práce s texty

Práce s texty je pro vyjadřování dětí velmi důležitá. Vedeme k textům s dětmi rozhovory, pokoušíme se o reprodukci textu, dramatizaci.

3.5 Práce s maňáskem, loutkou

Různé druhy maňásků a loutek mají v jazykové výchově v MŠ významné místo. Ve školách bývají často k dispozici jejich nejrůznější soubory. Např. pro dramatizaci pohádek se zvířecími motivy potřebují děti náznakové masky, aby mohly postavy lépe vyjádřit. Tuto potřebu řeší soubor **Čepičky pro dramatizaci pohádek**. Čepičky naznačují charakteristické znaky hlav zvířat: medvěda, vlka, kohouta, slepice, lišky, prasátka a dalších.

V současné době existuje řada pomůcek pro děti předškolního věku, pomocí kterých můžeme procvičovat nejen správnou výslovnost hlásek, ale i rozšiřovat slovní zásobu dětí. K dnes již klasickým pomůckám patří např.:

a) **Brousek pro tvůj jazýček** (autor *F. Kábele*): ilustrovaná knížka obsahuje říkanky upevňující správnou výslovnost. V MŠ se jí dá využít ve všech věkových skupinách. Autor, zkušený logoped, usiloval o to, aby říkanky obsahovaly vždy jen jeden typ hlásek pro dítě nových (např. sykavky). Knižka vyšla už v několika vydáních a byla také zhudebněna. Od téhož autora se osvědčilo i leporelo **Škola řeči**, vhodné pro nejmladší věkovou skupinu.

b) **Rýmovačky naší Kačky** (autoři *L. Havránek, F. Krch, A. Pospíšil*) Obrázky leporela jsou netradičním způsobem promyšleně seskupeny tak, aby byly pojmenováním zobrazených věcí a jevů vytvářeny rýmy (*brána – vrána, liška – myška – pampeliška*) nebo krátké verše (*růže má poupátko – maminka děťátko*). Leporelo je výbornou pomůckou jak k individuální, tak skupinové práci s dětmi ve všech věkových skupinách. Rozvíjí slovní zásobu, především však podporuje přirozený zájem dětí hrát si se zvukovou stránkou slov.